

pokúšajú aj o zovšeobecnenie svojej teórie smerom k ľudskej spoločnosti, pričom však ostávajú verní Lorenzovej téze, podľa ktorej sme našim živočíšnym príbuzným podobní oveľa viac, než sme ochotní sami si priznať.

Dušan Gálik

K PROBLÉMU NACIONALIZMU V EURÓPE

P. GLOTZ: *Der Irrweg des Nationalstaats* (Národný štát na scestí). Stuttgart, DVA 1990, 207 s.

Príspevkom do diskusie o riešení tzv. esenciálneho sporu o ďalšie smerovanie stredo a východoeurópskeho regiónu je i recenzovaná kniha známeho nemeckého politika a teoretika P. Glotza *Der Irrweg des Nationalstaats*.

(Autor publikácie P. Glotz, pôvodom z Čiech, rodák z Chebu z česko-nemeckého manželstva, prvú triedu základnej školy absolvoval ešte v Čechách; jeho osobnostná história je hlboko poznačená zložitým vysídľovaním Nemcov z Čiech po II. sv. vojne. Po štúdiách žurnalistiky, filozofie, germanistiky a sociológie bol počiatkom sedemdesiatych rokov konrektorom mníchovskej univerzity, neskôr riadiacim pracovníkom vo výskumnom ústave v Mníchove a od r. 1972 je profesionálnym politikom (SDP), teoretikom a publicistom.)

Hlavnou myšlienkou publikácie P. Glotza, ktorá má v záhlaví podtitul *Európske príhovory k nemeckému publiku*, je téza, že (jedno) národný štát nepredstavuje prirodzený poriadok (útvár) v organizácii ľudského spoločenského života, ale je to historicky pomerne nová idea, ktorej vstup na scénu sa datuje od francúzskej revolúcie. Jej realizácia v živote národov Európy je však rozporná – v západnej Európe, najmä vo Francúzsku, bola previazaná s humanímnymi požiadavkami známej triády (bratstvo, rovnosť, sloboda), ale v strednej a východnej Európe boli dôsledky jej aplikácie tragické.

P. Glotz vo svojich šiestich "európskych príhovoroch", z ktorých publikácia pozostáva, sa jednoznačne – až zaujato stavia proti ideám (jedno)-národného štátu a nacionalizmu vôbec, hodnotí a odsudzuje ich ako neschodnú a bludnú cestu v hľadaní optimálneho spôsobu spoluzitia, dôrazne pred ňou varuje, vystríha. (Jedno) národný centralizovaný štát je síce "produkt made in Európa, fixná idea konca 18. storočia s dvoma koreňmi, jedným jakobínskym a druhým romantickým, a predsa neurópska", hovorí autor práce (s. 89).

Táto idea je podľa P. Glotza pre mnohotvárnú rozmanitú národnostne zmiešanú oblasť, akú predstavuje Európa, s tradíciami federalistického a regionálneho poriadku, cudzia. Myšlienka národného štátu je v tomto kontexte príliš jednoduchá pre súčasný komplikovaný svet.

Glotzov prístup k predmetu analýzy je viacrozmerý a nachádza sa niekde na priesečníku politológie, sociológie a sociálnej filozofie. Ako sám uvádza vo svojich esejách, "argumentuje Herderom proti Fichtemu, austromarxistami proti Leninovi, s duchovnou tradíciou multi-etnického federalistického mnohonárodného štátu" (s. 10). Motívom je mu pritom pocit, že nelegitímnosť nacionalizmu v západoeurópskom regióne síce slabne, ale zároveň sa objavujú prvé opatrné, ale už jednoznačné príznaky, že revitalizovaný nacionalizmus v strednej a východnej Európe vyvolá i na Západe znovuzrodenie nacionalizmu. Inak povedané, P. Glotz sa obáva, "že na miesto rozsypaného marxizmu-leninizmu vkročí starý ľudový nacionalizmus" (s. 19) a že tento proces spätne destabilizuje i politickú situáciu Západu. V tejto súvislosti autor s istým sarkazmom (zrejme i na adresu F. Fukujamu) ďalej poznamenáva, že hoci ešte "pár oneskorených hegelovcov verí, že zruštenie komunizmu prinesie istý druh konca dejín" (s. 23), je to úplný "nonsens", a že nacionalizmus napriek všetkým očakávaniam a chápaniu

liberálnej inteligencie v Európe nie je na ústupe – nemizne, ale naopak, obnovuje sa vo vlnách.

V celej práci autor opakovane objasňuje svoje teoretické východiská a postoje pri hodnotení problematiky národného štátu a nacionalizmu. Hovorí, že jeho príhovory mieria proti nacionalizmu, ale nie proti národu a národnostiam, pokiaľ sa pod týmto rozumie zvláštna skupina ľudskej spoločnosti. Vo svojej koncepcii je však proti mysticismu "spoločného pôvodu" (príslušníkov národa), proti, ako hovorí, bludom o národnom, etnickom či osudovom spojení, proti narcistickému sebaopovyšovaniu, namyslenosti atď. Jeho krédom či základnou tézou je, že síce "existujú štruktúry spolupatričnosti, spolupríslušnosti, ako aj pocity spolupatričnosti, kolektívna identita, ale my nesmieme nikdy dopustiť, aby ľudia preto, že sú napríklad cudzincami, mali navždy uzavretý prístup k tejto identite, a že táto identita bude vyvodzovaná z rasy, krvi a jazyka" (s. 28).

Nacionalizmus v chápaní P. Glotza na rozdiel od súdobých prístupov západných realistických liberálov nie je len prehnaným nacionálnym cítením či preexponovaným národným uvedomením, je to podľa neho aj chybné videnie skutočnosti. Autor sa snaží dokázať, že nie choré prehánanie národného povedomia, ale práve nacionalizmus ako štátny princíp premenil 20. storočie v Európe na storočie vojny a utečencov. O nacionalizme hovorí nielen ako o chorej národnej nadutosti či povýšenectve, ale chápe ho ako takú politickú ideológiu, ktorá je fixovaná na zhode štátnych a etnických hraníc a ktorá sleduje cieľ kultúrnej jednotnosti – homogenosti spoločnosti, existujúcej vo vnútri týchto hraníc.

V tejto súvislosti autor doporučuje opätovne preskúmať a premyslieť, prípadne i pozmeniť tradičné modely myslenia – (Denkfiguren) – vo vzťahu k pojmom, ako sú národ, ľud, reč, štát a teritórium. Upozorňuje na skutočnosť, že vyššieuvedené myšlienkové modely, obsahy týchto pojmov sa všeobecne falošne vnímajú ako prirodzené a normálne.

P. Glotz sa vo svojej knižke snažil naznačiť odpoveď na otázku, ktorá v čase písania tejto publikácie (r. 1990) v ňom vyvolávala oprávnené obavy. Ako totiž zabrániť tomu, aby sa Európa po stroskotaní ideí komunizmu nerozpadla do bezsystémového zhľuku nacionálnych štátov s príslušnými konzekvenciami. Východisko našiel v tom, že národné štáty musia odovzdať časť svojich kompetencií na dve strany: smerom dolu, k národom, regiónom, kmeňom, a smerom hore, národnárodnej formujúcej sa Európe (s. 114). Napriek tomu sa mu však, ziaľ, nepodarilo identifikovať jemnú, často takmer nerozpoznateľnú hranicu, ktorá oddeľuje od seba dva kvalitatívne odlišné princípy: nacionalizmus ako princíp, požadujúci kultúrnu a etnickú homogenitu vo vnútri štátu so všetkými z toho vyplývajúcimi konzekvenciami, a národný emancipačný princíp, ktorý bol v období totality umelo inhibovaný v svojom prirodzenom vývoji.

Karol Kollár

NA CESTE K DEMOKRACII

A. DE TOCQUEVILLE: Demokracie v Americe I. Praha, KLN 1992, 374 s.

Francúzskeho historika a politika, aristokrata, ktorý dokonale pochopil prednosti aj tienisté stránky demokracie, objavil pre 20. storočie R. Aron. Tocqueville v úvode k prvému zväzku svojho najznámejšieho diela napísal: "Priznávám, že jsem v Americe viděl více než Ameriku: hledal jsem tam obraz demokracie samé, jejích sklonů, její povahy, jejích před-